

Ганна Василівна ГОЛУБОВА,
кандидат педагогічних наук, викладач кафедри
іноземних мов Одеського національного медичного
університету

КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНИЙ МЕТОД

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ _____

Останнім часом у вищих навчальних закладах відбувається інтенсифікація процесу навчання іноземних мов шляхом впровадження різноманітних технологій навчання, що забезпечує свободу вибору студентів щодо форм і методів навчання. Великий колообіг інформації вимагає застосування таких методів навчання іноземних мов, які дозволяють у стислі строки надати студентам досить ґрунтовних знань, забезпечити високий рівень опанування та закріплення матеріалу на практиці.

Особливо актуальною в сучасній методиці стає проблема навчання іноземної мови як засобу спілкування. Сучасні модифікації комунікативного підходу до навчання іноземних мов одержали найбільш послідовне теоретичне обґрунтування в лінгводидактичній комунікативно-когнітивній парадигмі. У теперішній час відбувається подальша теоретична розробка і практична реалізація когнітивно-комунікативного підходу до навчання професійно-орієнтованої іноземної мови в моделях навчання різних видів мовленнєвої діяльності: читання, аудіювання, писемного мовлення, усного мовлення.

Проблемою когнітивного підходу у навчанні іноземної мови займалися багато методистів та лінгвістів. У процесі становлення перебуває й система часткових методичних принципів комунікативного

підходу, так само як і трактування в рамках підходу загальнодидактичних та лінгводидактичних принципів.

«Когнітивний» (від лат. *cognitio* – знання, пізнання) підхід формально пов'язується з опублікованою в 1967 році У. Найсером програмною роботою «Когнітивна психологія». У своїй роботі У. Найсер запропонував провести аналіз розумової діяльності за допомогою експериментальних методик психології та фізіології, з метою обґрунтування необхідності врахування специфіки психічних процесів для підвищення ефективності інтелектуальної роботи людини.

Філософським підґрунтям когнітивно-комунікативних досліджень служить провідне положення когнітивної науки «Світ не відображається, а інтерпретується, <...> людина не просто сприймає світ, а конструює його» [10, с. 90]. Для дослідника зрозуміти мовну структуру рівнозначно, що проінтерпретувати зміст того, що втілене в мовленні. Інтерпретація базується на структурах людського досвіду, які відіграють роль суб'єктивного чинника такої реконструкції, під час якої індивідуальні значення – результат власного досвіду індивіда – додаються до об'єктивно існуючих речей та подій. Розуміння нової ситуації зводиться, перш за все, до спроби віднайти в пам'яті знайому ситуацію, найбільш подібну до нової. Ми можемо обробляти нові дані не інакше, як звернувшись до пам'яті про раніше накопичений досвід [2, с. 8].

Сума знань та уявлень про світ упорядкована у свідомості людини та об'єднана в інтегральну систему, що формує картину світу, організовує, перш за все, концептуальну систему, субстратами якої є концепти, образи, поняття. Ціннісна картина світу є фрагментом більш загальної системи уявлень мовців про світ відображений у мові. Вона є впорядкованою множиною оцінних суджень, які відображають ціннісні орієнтири соціуму. В ціннісній картині світу найбільш яскраво відображаються специфічні риси національного менталітету. Цінності діляться на зовнішні та

внутрішні (соціально та персонально обумовлені), між ними не існує чіткої межі. Вивчення знань, що використовуються в процесі мовного спілкування, розглядається як один з провідних напрямків когнітивної науки.

Цікавим є бачення О. В. Тарасової [9, с. 175], яка пропонує розглядати проблему зв'язків між мовою та мисленням у таких категоріях когнітивної та лінгвокогнітивної природи як знання, його мовні різновиди, мовні способи репрезентації знань, мовні процедури оперування знаннями. Взаємозв'язок знань про світ та знань мови передбачає розгляд питання про їх співвідношення. За будь-яким мовним знаком (морфема, слово, висловлення, текст) прихована позамовна дійсність і усвідомлена, цілеспрямована мовленнєва діяльність, яка має когнітивну інфраструктуру.

З іншого боку, когнітивна характеристика мовної особистості пов'язана з її інтелектуальними здібностями, її пізнавальною діяльністю, яка зумовлює розумові процеси та національно-специфічну сукупність понять, ідей, концептів. Вона складається у певну картину світу і привласнена особистістю у даному соціокультурному середовищі, що реалізується нею у мовленнєвому спілкуванні. У процесі розвитку в кожного індивіда створюються ідеї, концепти, які відображають його бачення картини світу. У його свідомості вони представлені як певна ієрархія – система соціальних і культурних цінностей, сформованих у конкретних умовах соціального досвіду і діяльності.

Основоположником когнітивної теорії навчання вважають американського психолога Дж. Брунера. Учений обґрунтував три стадії вивчення будь-якого предмета, у тому числі мови: отримання нової інформації у вигляді знань; закріплення набутих знань, їх розширення і застосування під час розв'язання нових завдань; перевірка адекватності застосування сформованих знань, умінь, навичок.

Інтерес до когнітивно-комунікативного навчання іноземних мов поступово зростає. Когнітивний аспект вивчення мов розглядалися у працях Б. А. Глухова, О. О. Леонтьєва, С. Ф. Шатілова, В. Н. Щукіна. Б. А. Глухів та А. Н. Щукін сформулювали таке визначення когнітивного підходу до навчання мови: «Те ж, що пізнавальний (від англ. cognition «знання, «пізнання») підхід до навчання, що, насамперед, полягає в засвоєнні теорії мови, яка вивчається переважно у вигляді роботи над вивченням правил фонетики, граматики і слововживання. Тренуванню відводиться незначна роль, а на противагу йому робиться акцент на свідомому конструюванні висловлювання мовою» [3, с. 95].

Проблема навчання іноземних мов розглядається не як навчання власне лінгвістичних знань, а як трансляція знань про світ. Розглядаючи когнітивний аспект оволодіння іноземною мовою, О. Леонтьєв підкреслює, що опановуючи іноземну мову, ми одночасно засвоюємо властивий відповідному народу образ світу, те чи інше бачення світу через призму національної культури, одним із важливіших компонентів якої є мова. На думку О. Леонтьєва, основне завдання оволодіння іноземною мовою в когнітивному аспекті полягає в тому, щоб навчитися здійснювати орієнтування так, як це робить носій мови.

Теоретичні засади когнітивної методики спираються на положення когнітивної лінгвістики, яка розглядає мову не як систему в самій собі (вислів Ф. де Соссюра), а у зв'язку з людиною, без якої виникнення і функціонування цієї системи було б неможливим.

Під комунікативно-когнітивним підходом розуміють таку організацію навчального процесу, основу якого складає комунікативна взаємодія студентів, яка забезпечує участь кожного з них як об'єкта і суб'єкта пізнавальної діяльності. Вирішальними факторами, що визначають ефективність комунікативно-когнітивного підходу, вважають такі: активна мисленнєва діяльність у процесі отримання та переробки інформації;

комплекс вправ, де врахована когнітивна стратегія; створення умов для реалізації творчого мислення.

Використання комунікативно-когнітивного підходу до викладання іноземних мов вважається найдоцільнішим, оскільки він забезпечує інтенсифікацію навчального процесу, що є важливим за умов скорочення аудиторних годин і збільшення обсягів самостійної роботи студентів. Цей підхід спрямований на розвиток основних видів мовленнєвої діяльності – читання, письма, аудіювання та говоріння – в умовах, що моделюють ситуації реального професійного спілкування іноземною мовою, та стимулює мовленнєво-розумову активність студентів. Комунікативно-когнітивний підхід також передбачає вирішення практичних завдань, доцільних у професійній діяльності, тобто таких, що охоплюють інтереси і потреби студентів та відображають «систему взаємовідносин комунікантів» [5, с. 43]. Поєднання комунікативного та когнітивного підходів сприяє формуванню у студентів лінгвістичного концепту знання, що розуміють як тип ментальної репрезентації сприйнятої та обробленої вербальної та невербальної інформації.

Процес спілкування – це комунікація в усній чи письмовій формі, когнітивна сутність якої полягає в обміні інформацією, її зберіганні та оцінюванні. Комунікативна спрямованість занять передбачає організацію системи знань, умінь і навичок, яка дає можливість студентові сформувати низку компетенцій (лінгвістичну, соціокультурну, дискурсивну, соціальну, стратегічну).

Комунікативна компетенція вважається сформованою, якщо майбутній фахівець використовує іноземну мову, щоб самостійно отримувати й розширювати свої знання і досвід.

Оволодіння іноземною мовою передбачає активну участь в інтерактивному спілкуванні. Саме когнітивна діяльність вважається релевантною для того, щоб студенти розуміли й використовували мову,

зважаючи на сформований у них знаннєвий простір та пізнавальні алгоритми, які зумовлено властивостями психіки людини та конкретною ситуацією. Умовою успішного навчання іноземним мовам є створення у студентів мотивації до спілкування іноземною мовою. Вона забезпечує розширення інформаційного поля, активізує усвідомлене оволодіння навчальною інформацією, що зумовлює зацікавленість студентів у навчанні та покращує якість знань, умінь та навичок.

В роботах С. Шатілова було запропоновано комунікативно-когнітивну та культурно-країнознавчу концепцію викладання іноземних мов. Комунікативний компонент цієї концепції автор розглядає через технології навчання, які повинні забезпечувати інтерактивне, особистісно-мотиваційне спілкування студентів на занятті з іноземної мови. Когнітивний компонент передбачає усвідомлене засвоєння студентами культурно-країнознавчих відомостей та мовного матеріалу. На думку С. Шатілова та його послідовників, когнітивно-комунікативне навчання іноземних мов дає змогу найбільш повно реалізувати освітньо-виховний потенціал предмета.

Варто також зазначити, що когнітивний підхід до навчання заснований не тільки на когнітивній психології, він також базується на принципі свідомості у викладанні й на теорії соціоконструктивізму, згідно з якою студент є активним учасником процесу навчання, а не об'єктом навчальної діяльності викладача.

Сучасні методи в процесі навчання стосуються, насамперед, психічних особливостей і пізнавальних переваг студентів, розвиток у них адекватного уявлення про систему досліджуваної мови і здатності до реального спілкування в суспільстві. Для реалізації професійно орієнтованого навчання з урахуванням сучасних тенденцій і методів вважаємо, що в його основу слід покласти когнітивно-комунікативний

метод, що найбільше відповідає ідеям комунікативності, свідомості й професійної спрямованості навчання іноземної мови.

Отже, під когнітивно-комунікативним методом у процесі навчання розуміємо такий метод навчального процесу, що підпорядкований системі комунікативно- і професійно-пізнавальних і когнітивних завдань, передбачає вивчення мови в дії, в реальному функціонуванні і ґрунтується на принципах комунікативної спрямованості, свідомості й активності студентів у процесі навчання.

Когнітивний підхід дослідження мови вивчає мовні процеси і явища, одиниці і категорії у взаємозв'язку з іншими когнітивними процесами, а саме: із сприйняттям, пам'яттю, уявленням, емоціями та мисленням людини. Будь-яке мовне явище можна ґрунтовно описати і пояснити, якщо його розглядати на перехресті когніції і комунікації.

Окрім знання принципів успішного спілкування, для здійснення своїх намірів комуніканти повинні також володіти мовними знаннями як основою для успішної взаємодії [11]. До складу бази знань, що використовуються в процесах мовленнєвої комунікації, відносять наступні компоненти: 1) мовні знання: а) знання мови – граматики (з фонетикою і фонологією), додаткові знання композиційної і лексичної семантики; б) знання вживання мови; в) знання принципів спілкування; 2) позамовні знання: а) контекст і ситуація спілкування, володіння інформацією про адресата (намічені адресатом цілі та плани, його уявлення про мовця та про оточуючу ситуацію і т.п.); загальні знання (тобто знання про світ), знання про події, стан, дії, процеси і т.д. [2, с. 7].

Л. В. Цурікова [11] зазначає, що когнітивна модель будь-якої дискурсивної події включає: 1) мовні знання (знання фонетики, лексики та граматики мови спілкування; знання конвенцій та норм вживання мови спілкування; знання конвенційних мовних засобів реалізації мовленнєвих актів поточної дискурсивної події); 2) контекстуальні знання (знання,

пов'язані з визначенням місця та обставин спілкування і міри його формальності; з визначенням комунікативного статусу учасників спілкування, обумовленого соціальними, комунікативно-рольовими та дистанційними відношеннями між ними; з темою / предметом спілкування); 3) інтерактивні знання (знання принципів успішного мовленнєвого спілкування; знання інтерактивних моделей реалізації дискурсивних подій і мовленнєвих актів, що їх складають; знання інтерактивної моделі актуалізованої дискурсивної події, що передбачає знання типів мовленнєвих актів, які входять до нього; знання послідовності їх виконання в даній дискурсивній події). Для повноцінного та успішного спілкування учасникам комунікації необхідно володіти всіма перерахованими видами знань.

Когнітивно-спрямоване навчання спілкування іноземною мовою має особистісно-обумовлений характер. Такий підхід до навчання передбачає організацію та управління навчальної діяльності студентів, означає переорієнтацію цього процесу на постановку й розв'язання ними самими конкретних навчальних завдань. Це пов'язано з цілою низкою особистісних моментів. Насамперед сюди належить мотивація. Поняття «мотивація навчання» трактується як процес, метод і засіб спонукання осіб, які навчаються, до продуктивної пізнавальної діяльності, до активного засвоєння змісту освіти. Тому дуже важливим у мотивуванні студентів у процесі навчання є формування інтересу. У загально-психологічному визначенні інтерес – це емоційне переживання пізнавальної потреби.

Методична доцільність когнітивного підходу полягає в організації активної мовленнєво-мисленнєвої діяльності студентів у процесі навчання їх іншомовної фахової лексики.

Основним засобом навчання іноземної мови в когнітивно-комунікативній методиці є текст. Текст є посередником між учасниками

спілкування, важливим компонентом у структурі комунікативного акту між адресантом (тим, хто висловлюється) і адресатом (тим, хто сприймає висловлювання). Змістова єдність тексту втілена у своєрідних структурно-смыслових згустках – концептах, тобто текст як одиниця культури.

Отже, когнітивно-комунікативна методика роботи з текстом спрямована на вдосконалення змісту і форм навчання мови, формування комунікативної (ключової), текстової, лінгвістичної, соціокультурної, стратегічної та інших освітніх компетенцій, що забезпечують реалізацію мети стандартизованої мовно-літературної освіти. Урахування основних положень когнітивно-комунікативної методики в процесі навчання мови, гармонійне поєднання роботи з розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності на основі текстів сприятиме формуванню мовної особистості студентів/школярів, успішній їх соціалізації.

Навички зрілого читання іншомовних текстів можуть бути розвинені вже на початковому етапі вивчення іноземної мови, якщо використовувати когнітивно-комунікативну методику, побудовану на психокогнітивній моделі декодування інформації за принципом «зверху-вниз», від більш високого рівня (фонові знання, очікування читача) до розпізнавання лексико-граматичних форм. А. Johns виділяє п'ять ключових понять, що характеризують когнітивний підхід до навчання читання в цілому: схеми, інтерактивність, значеннєва обробка тексту, набір читацьких стратегій, метакогнітивна усвідомленість.

Мова як транслятор культури за допомогою текстів прилучає студентів до культури нації і людства, сприяє розвитку культурологічної комунікації (соціокультурна змістова лінія). Текст дає змогу визначити завдання на всіх рівнях, повторити мовленнєвознавчі відомості (визначити тип, стиль мовлення, способи об'єднання речень у межах складного синтаксичного цілого, засоби зв'язку речень у тексті, здійснити актуальне членування речення тощо).

Дискурс – це текст у єдності його лінгвістичних та екстралінгвістичних властивостей, тобто текст у взаємозв'язку з мовленнєвою ситуацією, зі статусом і намірами комунікантів, із результатами мовленнєвого акту [1, с. 51-52].

Сприймання і розуміння тексту мають становити єдиний процес. Психолінгвісти виокремлюють чотири рівня розуміння тексту. Перший рівень характеризується усвідомленням того, про що говориться, теми висловлювання, тобто найзагальнішим, поверхневим розумінням. Для другого рівня властиве розуміння того, що говориться, встановлення смислових зв'язків, композиційної структури тексту. Третій рівень передбачає усвідомлення того, якими засобами автор реалізує свій задум, тобто проникнення не тільки у зміст, але й у форму тексту. Четвертий рівень розуміння характеризується виявленням глибинного змісту, проникненням у підтекст, усвідомленням мети і ідеї висловлювання [7, с. 30-32].

Поняття когнітивного методу поступово входить у сферу викладання мов. Когнітивний метод до викладання мов виник як реакція на прямий підхід, що передбачає інтуїтивне засвоєння мови в процесі спілкування. Він отримав методичну реалізацію насамперед у межах свідомо-практичного методу навчання та в методиці викладання мов.

Когнітивно-комунікативний метод у навчанні мови спирається на принцип усвідомлення у викладанні. Усвідомлення може належати як до суб'єкта діяльності (усвідомлення себе, рефлексія), так і до змісту, процесу діяльності. У викладанні мови це означає, що навчання певних лінгвістичних явищ повинно спиратися на мислення і дії, що лежать в основі розуміння і використання цих явищ у мовленні.

Основне завдання когнітивної лінгвістики полягає в описі та поясненні мовних здібностей особистості, знання мови як її внутрішньої когнітивної структури, а також динаміки взаємодії між мовцем та

слухачем, які розглядаються як єдина система переробки інформації, що складається з когнітивного, комунікативного, прагматичного та мовного модулів. Дослідження комунікативно-прагматичного модуля оцінних висловлень зосереджене на вивченні взаємозв'язку між мисленням – мовою – комунікацією. Г. В. Колшанський [4, с. 21] вказує на нерозривний зв'язок мислення та мови, зазначаючи, що мова передає мислення, а мислення виражається у мові.

У рамках когнітивного підходу студент вважається активним і свідомим учасником процесу навчання, а не об'єктом навчальної діяльності викладача. Іншими словами, між студентами і викладачем реалізуються суб'єкт-суб'єктні відносини. У такому навчанні викладач повинен уміти викликати у студента справжній інтерес до предмета спілкування і до себе – як до співрозмовника. Студенти виступають у ролі єдиного взаємодіючого, колективного, сукупного суб'єкта, організація якого також входить до завдань викладача. Тому повинна бути організована і навчальна співпраця самих студентів між собою у розв'язанні навчальних завдань так, щоб формувалася колективний суб'єкт і діяв принцип колективної комунікативності навчання.

Планування курсу з вивчення іноземної мови включає необхідність вибору методу навчання. На сьогоднішній день у практиці навчання іноземних мов є поширеним когнітивно-комунікативний метод навчання англійської мови. Інноваційні процеси, що відбуваються нині в освіті, сприяють виникненню нових підходів до організації і проведення занять з іноземної мови.

Ефективна організація процесу навчання іноземних мов у вищій школі вимагає дотримання цілого комплексу необхідних передумов, а саме:

- перетворення лекцій на інтерактивні (короткі бесіди протягом лекції; проведення студентами коротких презентацій, що допомагають

розкрити питання лекції; проведення коротких тестів на 5-10 хвилин, що демонструє розуміння викладеного матеріалу, тощо);

- перетворення семінарів на науково-практичні конференції, тобто таку діяльність, де студенти в процесі дискусії вирішують значущі проблеми спеціальності на основі самостійних досліджень, а не лише репродукують матеріал, викладений в лекціях;

- активне впровадження в практичні та семінарські заняття презентацій, самостійно підготовлених студентами;

- активізація рольових та ділових ігор, театралізація навчального процесу;

- виконання студентами індивідуальних та групових короткострокових довгострокових навчальних проєктів, що відображають практику педагогічної роботи;

- проведення майстер-класів досвідченими вчителями міста на семінарських заняттях;

- широке використання мультимедійних засобів у процесі проведення семінарських занять, Інтернет-пошуку для цілей навчального процесу, надання студентам навчальної інформації на електронних носіях, проведення електронних тестів, які значно підвищують оперативність контролю на семінарах.

Важливими питаннями для навчального процесу залишаються співвідношення теоретичного матеріалу та практичних завдань, а також співвідношення рідної та іноземної мови під час практичних занять, домашнього читання, проведення багатьох дискусій. Перспективним для проблеми, що розглядається, виглядає врахування принципу визначення змісту навчання на основі першочергового врахування характеристик діяльності, що формується (content-based approach), який передбачає пріоритет предметної складової над мовною. Дотримання цього принципу робить необхідним відбір найбільш актуальних проблем, які треба

обговорювати, наприклад, на семінарах з методики викладання іноземних мов у відповідних професійних ситуаціях, створюючи сприятливе середовище для удосконалення іншомовної комунікативної компетенції майбутніх вчителів іноземної мови.

Найвищою формою комунікативно-когнітивного підходу до навчання іноземної мови є занурення в іншомовне середовище, де професійні проблеми обговорюються мовою, що вивчається. У такому разі вивчення мови відбувається одночасно з вивченням предметного змісту спеціальності.

Важливою проблемою також залишається формування фонетичних навичок – оволодіння апроксимованою вимовою звуків та звукосполучень іноземної мови, що виконують у мовленні смислорозрізняльну функцію, а також наголосом та головними інтонаціями найбільш поширених типів речень. Серед актуальних проблем сучасної вищої школи є проблема зовсім іншого характеру, яка вимагає подальших досліджень – подолання психологічного бар'єру, що виникає в процесі дискусій між викладачем та студентами.

Особливої актуальності набуває вивчення взаємодії мови, мислення, пізнання та сприйняття з точки зору когнітивної фонетики. Особливістю когнітивної фонетики є те, що процес мовлення розглядається в ній з погляду цілісності комунікативного каналу, тобто звернення не лише до самого процесу мовлення як такого, а до мовця та слухача у їх взаємодії [8, с. 113]. Інтонація слугує допоміжним каналом у процесі сприйняття та подальшої репрезентації інформації. Слід відмітити, що когнітивні структури посідають важливе місце у формуванні просодичних маркерів, а тому здійснювати просодичні дослідження мови доцільно з урахуванням когнітивних та комунікативно-прагматичних аспектів.

Проведення практичних занять з іноземної мови стає найбільш ефективним за умови впровадження кооперативного навчання, що

передбачає організацію спільної роботи студентів над навчальними проектами проблемного характеру (наприклад, сучасними проблемами білінгвального та полілінгвального навчання), коли спільна мета досягається лише через поєднання колективних зусиль. Кооперативне навчання сприяє засвоєнню професійних знань і створює умови для взаємного навчання, під час якого студенти групи навчають самі себе, у результаті чого досягнення практичної мети занять значно прискорюється. Кооперативне навчання вимагає такої організації навчального процесу, коли студенти працюють в малих групах, звітуючи про результати самостійної колективної роботи як викладачеві, так і всій своїй академічній групі в цілому.

Когнітивна та комунікативна методики спрямовані на виконання головного завдання мовної освіти за сучасних умов – формування комунікативної компетенції того, хто вивчає мову, і цілком відповідає загальноєвропейським орієнтирам із питань мовної освіти. Кожна з цих методик має свої завдання, але, інтегруючись, вони виконують головну функцію – формування і подальший розвиток мовної особистості на засадах неперервної мовної освіти. Когнітивно-комунікативний підхід до навчання мови, що сформувався на базі провідних ідей означених методик, є одним із найпріоритетніших у реалізації стандарту мовної освіти в Україні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

---

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 342 с.
2. Герасимов В. И. На пути к когнитивной модели языка / В. И. Герасимов, В. В. Петров // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XXIII. – М., 1988. – С. 5-11.

3. Глухов Б. А. Термины методики преподавания русского языка как иностранного / Б. А. Глухов, А. Н. Щукин. – М. : Русский язык, 1993. – 369 с.
4. Колшанский Г. В. Логика и структура языка / Г. В. Колшанский. – М. : Высш. шк., 1965. – 240 с.
5. Коростелев В. С. Принципы создания системы коммуникативного обучения иноязычной культуре / В. С. Коростелёв, Е. И. Пассов, В. П. Кузовлев. // Иностранные языки в школе. – 1987. – № 2. – С. 43-44.
6. Кубрякова Е. С. Проблемы представления знаний в современной науке и роль лингвистики в решении этих проблем / Е. С. Кубрякова // Язык и структура представления знаний. – М., 2009. – С. 4-38.
7. Пентилюк М. І. Аналіз тексту на уроках мови / М. І. Пентилюк // Дивослово. – 1999. – № 3. – С. 30-32.
8. Полєєва Ю. С. Когнітивна фонетика: постановка проблеми / Ю. С. Полєєва // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія: Філологія. – 2005. – Том 8. – № 2. – С. 111-115.
9. Тарасова Е. В. Когнитивные основания системной организации речи / Е. В. Тарасова. // Вісник Харківського державного університету. – 1999. – № 424. – С. 174-183.
10. Фрумкина Р. М. Когнитивная лингвистика или «психолінгвистика наоборот» / Р. М. Фрумкина // Язык и речевая деятельность. – СПб. : СПбГУ, 1999. – С. 80-93.
11. Цурикова Л. В. Анализ межкультурной коммуникации: когнитивно-прагматический подход / Л. В. Цурикова // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2003. – № 2. – С. 162-182.

12. Цурикова Л. В. Межкультурное взаимодействие с позиций когнитивно- дискурсивного подхода / Л. В. Цурикова // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2006. – № 1 (007). – С. 5-15.